

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

СТЕПАНОВА Катерина Вячеславівна

УДК 338.24.01

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ
РОЗВИТКУ МОРЕГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Науковий консультант доктор економічних наук, професор,
 академік НАН України
Буркинський Борис Володимирович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
 член-кореспондент НАН України
Кизим Микола Олександрович,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,
директор

 доктор економічних наук,
 старший науковий співробітник
Жаліло Ярослав Анатолійович,
Національний інститут стратегічних досліджень,
перший заступник директора

 доктор економічних наук, професор
Кібік Ольга Миколаївна,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри національної економіки

Захист дисертації відбудеться «12» липня 2019 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.02 в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29 та на сайті www.impreet.od.ua.

Автореферат розісланий «11» червня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Горячук В. Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Морегосподарська діяльність відіграє важливу роль в економічному розвитку країн світу. Розвинутий морегосподарський комплекс надає країні можливість в повному обсязі реалізувати свій потенціал в структурі міжнародного поділу праці та конкурувати на світовому ринку.

Морегосподарська діяльність має особливе значення для України, перш за все, завдяки особливому географічному положенню, довжині морських кордонів, наявності певного потенціалу розвитку. Сучасна Україна отримала в спадщину значний потенціал морської діяльності, але морегосподарський комплекс України довгий час розвивався стихійно, без належної системи управління морською галуззю та державної підтримки.

Проблеми функціонування невідконтрольних державі територій створюють значні додаткові ризики. Спостерігається розрив економічних зв'язків і міжрегіональних стосунків, змінюються транспортні і логістичні маршрути. Збитки від неможливості користування об'єктами, розташованими на окупованій території Криму, складають більше 2,4 трильйона гривень.

Одночасно за останні півтора десятиліття провідні морські країни удосконалили законодавчі і стратегічні засади морської діяльності, на базі чого розробили та впровадили на практиці морську політику нового покоління, яка розглядає морегосподарську діяльність як цілісний об'єкт управління. Основні політичні та адміністративні зусилля необхідно зосередити на подоланні фрагментарності, властивій галузевому підходу, оптимізації конфліктності між видами морекористування, збереженні морського середовища, виходячи з екосистемного підходу, який розглядає морське середовище як єдине ціле, та принципів інтегрованого управління.

Теоретичні та практичні аспекти розвитку морської діяльності та морегосподарського комплексу розглядалися в багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Серед зарубіжних учених питання формування морської політики розглядали Д. Гембл, Дж. Вільямс, І. Левіс, Р. Доуль, А. Джакобсон. Проблемам визначення особливостей морегосподарської діяльності серйозну увагу приділяли представники різних наук: А. С. Аверкієв, В. С. Бондаренко, Г. Г. Гогоберидзе, М. Р. Кононенко, М. І. Краєва, С. Б. Савельєва, М. Б. Шилін. Питаннями теорії і практики використання морських ресурсів та розвитку морської діяльності займалися Г. В. Батурова, О. Є. Баврина, Г. К. Войтоловський, П. А. Гудев, А. І. Жуков, А. М. Коновалов, М. А. Косолапов, І. В. Крояло, С. С. Кудрявцева, Д. В. Полетаєв, В. В. Раненко, В. П. Синецький, І. З. Синельников, Н. М. Федоренко, Є. Б. Чернявський, Є. С. Шопхоєв.

Великий внесок у розробку теорії управління морською діяльністю зробили українські вчені Б. Г. Александров, Б. В. Буркинський, К. А. Виноградов, В. А. Водяницький, А. Ф. Висоцький, В. Є. Глушков, П. Ф. Гожик, В. М. Грезе, О. М. Громова, В. О. Дергачов, В. М. Єремєєв, Ю. П. Зайцев, А. В. Іщенко, С. В. Ільченко, Н. В. Коржунова, Л. Л. Круглякова, Н. Г. Ковальова, Р. А. Крижановський, О. М. Кібік, О. М. Котлубай, М. І. Котлубай, О. А. Липинська, М. Т. Мелешкін, С. Г. Нікулін, В. М. Степанов, О. В. Степанов, М. Т. Примачов, М. Л. Тараканов, Н. І. Хумарова, Є. А. Черкез, В. І. Чекаловець,

Є. Ф. Шнюков, Ю. Д. Шуйський, А. А. Щіпцов та інші. Питання формування конкурентоздатної національної економіки та забезпечення економічної безпеки розглядалися у працях Кизима М. О. та Жаліла Я. А.

Реалізація стратегічних національних інтересів у сучасних геополітичних умовах потребує розвитку теоретико-методологічних підходів до організації морегосподарської діяльності, які повинні стати основою формування ефективної державної морської політики, визнання її пріоритетів на тлі реалізації євроінтеграційних стратегій України.

Важливість зазначеної проблеми обумовлює актуальність обраної теми дисертаційної роботи, формує структуру дослідження, перелік поставлених завдань та теоретико-методологічне підґрунтя їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає положенням Морської доктрини України на період до 2035 року, Концепції проекту Закону України «Про морську політику України», Стратегії розвитку морських портів на період до 2038 року.

Обраний напрям досліджень відповідає бюджетній тематиці фундаментальних досліджень Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України:

НДР 3.1.8.27/Б «Система механізмів забезпечення антикризових управлінських рішень в сфері морського ресурсокористування» (термін виконання 2007–2009 рр. № держреєстрації 0107U001070);

НДР 3.1.8.39/Б «Забезпечення балансу економічних, екологічних та соціальних інтересів у природоперетворювальних проектах господарської діяльності» (термін виконання 2010–2012 рр., № держреєстрації 0109U008900);

НДР 3.1.8.48/Б «Інституціональні засади екологізації розвитку секторів національної економіки» (термін виконання 2013–2015 рр., № держреєстрації 0112U006980);

НДР «Капіталізація економіки регіонів Українського Причорномор'я» (№ держреєстрації 0112U00333, 01.01.2012);

НДР «Вплив інвестиційно-інноваційної складової на забезпечення соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я» (№ держреєстрації 0114U04455, 01.07.2014);

НДР «Формування сприятливого інституціонального середовища соціально-економічного розвитку регіонів (на прикладі Українського Причорномор'я)» (№ держреєстрації 0116U08689, 01.01.2017–30.06.2019).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних основ формування політики розвитку морегосподарської діяльності в Україні та науково-практичних рекомендацій щодо відродження морегосподарського комплексу та становлення України як морської держави.

Для досягнення поставленої мети в дисертації сформульовані і вирішені такі основні задачі:

- обґрунтувати сутність, особливості морегосподарської діяльності, сформулювати понятійний апарат та системно-методологічні принципи дослідження розвитку морегосподарської діяльності;

- провести системно-секторальну оцінку розвитку морегосподарської діяльності України;
- розробити методологічні та методичні підходи до прогнозування розвитку морегосподарського комплексу, здійснити системно-параметричне моделювання образу морегосподарської діяльності в Україні;
- проанізувати світовий досвід формування політики розвитку морегосподарської діяльності та можливість застосування найкращих практик в Україні;
- розглянути стратегічні пріоритети Українського Причорномор'я в контексті політики євроінтеграції;
- обґрунтувати методологію дослідження та застосування морського коду для формування політики розвитку морегосподарської діяльності в Україні;
- розглянути сутність морської держави з точки зору морського коду;
- обґрунтувати принципи формування політики управління морегосподарською діяльністю;
- обґрунтувати методологічні засади ідентифікації морських викликів і національних інтересів країн в Чорноморо-Азовському регіоні;
- розробити пропозиції щодо удосконалення механізму державно-приватного партнерства в сфері морегосподарської діяльності;
- розглянути кластерізацію морегосподарської діяльності як елементу політики управління;
- розробити концептуальні засади впровадження механізму технологічних платформ щодо розвитку морегосподарської діяльності;
- розробити пропозиції щодо поліпшення інституціонально-законодавчих інструментів управління морегосподарською діяльністю.

Об'єктом дослідження є процес формування політики розвитку морегосподарського комплексу України в нових геополітичних умовах та сучасних інтеграційних процесах.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні основи формування політики розвитку морегосподарської діяльності в країні та організаційно-управлінських засад відродження розвитку морегосподарського комплексу України.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною базою виконаного наукового дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, системний підхід, фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки та управління національним господарством, теорії прийняття управлінських рішень, закони економічного розвитку, нормативно-правові акти у сфері морського транспорту, сфері суднобудування, промислового рибальства, морського рекреаційного комплексу, наукові роботи провідних вітчизняних і зарубіжних учених і фахівців з проблем управління морською діяльністю.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань використовувались такі методи: системно-структурного аналізу – при проведенні аналізу потенціалу морегосподарської діяльності в Україні; логіко-аналітичний метод та економіко-статистичний аналіз – при проведенні аналізу тенденцій розвитку морського судноплавства, портової діяльності, рибного промислу, суднобудування, розробки

шельфу; наукового абстрагування – для введення і розкриття змісту ряду понять і визначень морегосподарської діяльності; методи форсайту та методи економіко-математичного моделювання – для розробки образу морегосподарської діяльності; графічного опису – для просторового зображення процесів, які було досліджено.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати дисертаційної роботи вирішують важливу науково-прикладну проблему щодо розробки теоретико-методологічного обґрунтування стратегії розвитку морегосподарської діяльності. Найбільш істотними результатами, які відображають наукову новизну, є:

Вперше

- сформульовано теоретичні основи морегосподарської діяльності як системи знань для дослідження міждисциплінарних (економічних, екологічних, соціальних та ін.) проблем розвитку морського господарства, а саме понятійно-категоріальний апарат, методи системної формалізації, спрямовані на вирішення завдань розвитку морегосподарського комплексу; в основу системного уявлення вихідного базису теорії морегосподарської діяльності покладено параметричну загальну теорію систем, що використовує мову тернарного опису складних процесів, що розвиваються;

- сформульовано понятійну сутність категорії «морський код» (приморського регіону, держави), що інтерпретується як сукупність стійких і динамічних зв'язків та суб'єктно-об'єктних відносин у сфері освоєння морського середовища, які обумовлюють певні стабільно-функціональні стереотипи морської діяльності; розроблено тернарну модель морського коду держави;

- сформульовано методологічну матрицю дослідження та управління морегосподарською діяльністю як сукупність напрямків морегосподарської діяльності та напрямків організації системи знань, за допомогою якої отримуються, переосмислюються і упорядковуються знання та формується інформаційний потенціал політики розвитку морегосподарської діяльності;

- запропоновано методологічне обґрунтування градації інтересів та загроз в реалізації морегосподарської діяльності України.

Удосконалено:

- системно-секторальну оцінку тенденцій та потенціалу розвитку морегосподарського комплексу України з урахуванням потенціалу захисту економічної діяльності на морі;

- понятійно-категоріальну сутність морської держави, яка розглядається з точки зору параметричної загальної теорії систем та визначається як держава, діяльність якої забезпечує триєдність концептів: морські активи, властивості морських активів, відносини, в яких ці властивості проявляються, що забезпечує синергетичний ефект;

- методологію адаптивного управління соціо-економіко-екологічними системами, в тому числі системами морського типу, на основі використання методологічних принципів інцидентності, прецедентності, трансцендентності, що дозволяють збалансувати в управлінні використання попереднього досвіду та орієнтацію на майбутнє;

- методологічні та методичні підходи до аналізу національних і регіональних морегосподарських інтересів та морських викликів, що дає можливість рішення завдань реалізації політики розвитку морегосподарської діяльності;
- підходи до прогнозування стану розвитку морегосподарських систем на основі методів та функцій форсайту, що дало можливість побудувати образ системи «морська діяльність – національна безпека України» з використанням методу матрично-інцидентностної залежності.

Дістало подальший розвиток:

- узагальнення методів формування політики розвитку морегосподарської діяльності в країнах світу, що враховує сучасні глобалізаційні тенденції та взаємозалежність країн при використанні морських ресурсів;
- уточнення понятійно-категоріальної сутності «морської спадщини», яка розглядається як фактор актуалізації морської свідомості (відновлювально-освітній ресурс), символ реалізації морської діяльності України в акваторіях Світового океану, сукупність об'єктів морської діяльності, що виконують роль центрів, навколо яких концентрується і кристалізується економічна діяльність;
- оцінювання на середньострокову і довгострокову перспективу стратегічної місії м. Одеси і Українського Причорномор'я відповідно дескриптивної моделі розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва Українського Причорномор'я в контексті інтеграції України в Євросоюз;
- формування засад морегосподарської діяльності в контексті можливостей адаптації міжнародного досвіду державно-приватного партнерства до умов України.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані в дисертації методи адаптивного управління є універсальними та можуть бути застосовані в будь-яких економічних системах різного функціонального призначення.

Основні положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, зокрема заходи щодо формування інтегрованої морської політики, були запропоновані та використовуються в Раді національної безпеки і оборони України (акт впровадження № 1621/11-09/2-18 від 24.10.2018); в ТДВ «Чорноморгідробуд» у планових заходах щодо розвитку об'єктів інфраструктури морського господарства в приморських регіонах (акт впровадження № 10-15 від 15.08.2018); в навчальному процесі Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова в лекційних курсах: «Стратегія інвестування у спільні підприємства», «Регіональна економіка» та практикумах: «Практикум з сучасних проблем економічних відносин», при проведенні практичних занять, підготовці наукових робіт та написанні дипломних робіт студентами спеціальності «Економіка» (акт впровадження № 01/06 від 14.06.2018); в навчальному процесі Одеського національного економічного університету при підготовці лекцій, проведенні практичних занять, у дипломному проектуванні зі спеціальностей 6.030504 «Економіка підприємства», 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (акт впровадження № 01-17/997 від 21.06.2018); в роботі Державної екологічної інспекції в Одеській області та Державної екологічної інспекції Північно-західного регіону Чорного моря (акт впровадження

№ ГР – 5/10/17 від 19.10.2017) при систематизації ризиків та загроз соціо-економіко-екологічної безпеки здійснення морських днопоглиблюваних робіт у прибережних акваторіях; у роботі Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України при розробці Державної науково-технічної програми України в галузі морських досліджень і технологій на період 2019–2023 рр. (акт впровадження № 01/18 від 09.02.2018) та при розробці організаційних механізмів реалізації Програми (акт впровадження № 06/17 від 07.05.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, яка має теоретичне і практичне значення для розвитку морегосподарської діяльності в Україні. Основні теоретичні, методологічні положення та методичні підходи опубліковані в авторській монографії і наукових фахових виданнях України та зарубіжних виданнях.

З наукових праць, які були написані в співавторстві, в дисертаційній роботі використано тільки ті положення, які є результатом роботи автора. Матеріали кандидатської дисертації в даній роботі не використані.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні розробки дисертації доповідалися і отримали позитивну оцінку в таких конференціях та школах-семінарах:

- *міжнародні школи-семінари:* «Regional Ocean Governance for the Mediterranean, Black, Baltic and Caspian seas» (Мальта, Міжнародний Інститут Океану (IOI), 2005 р.); «Uses and Protection of the Sea – Legal, Economic and Natural Science Perspectives» (Гамбург, Міжнародний Трибунал з морського права, 2007 р.); «Ocean Law and Policy» (Родос, Академія з морського права та політики, 2008 р.); «Black Sea and the Sea of Azov Coastal Zone» (Севастополь, проект UkrNCoRe, 2008 р.); IV Всеукраїнська школа-семінар для молодих науковців «Українська наука та екологічна безпека Азово-Чорноморського регіону» (Ласпі, 2009 р.); «Міжнародне співробітництво та управління природними ресурсами для сталого розвитку» (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Управління міжнародного науково-технічного співробітництва та інноваційних технологій та Інститут міжнародного права міста Риму Національної наукової ради Італії, 2010 р.); «Лідерство жінок в управлінні прибережною зоною: від національної політики до регіональних моделей менеджменту» (Іллічівськ, 2010 р.); «Strengthening the Environmental Policy and Capacity Building in the Process of Adaptation of Low Dniester Ecosystems to Climate Change» (Одеса, 2011 р.); «Regional Exchange of Best Practices in Influencing the Public Sector» (Одеса, 2011 р.); Семінар з управління баластними водами з підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) і ІМО за допомогою програми управління водяним баластом («Глобалласт») (Южний, 2011 р.); «Integrated Coastal Management in the Mediterranean and the Black Sea» (Дальян, MEDCOAST інститут, 2012 р.);

- *міжнародні конференції:* «Management and Sustainable Marine Development» (Констанца, 2010 р.); «Climate Change in the Black Sea: Hypothesis, Observations, Trends, Scenarios and Mitigation Strategy for the Ecosystem» (Софія, 2008 р.); «Sustainable Development in Southeast Europe» (Текирдар, 2009 р.); XI Міжнародна

науково-практична конференція молодих учених «Регіональна наука» (Москва, Рада по вивченню виробничих сил, 2010 р.); «Nordic Forum for Security Policy 2010 «Freedom, Security and Justice – common Interests in the Baltic Region» (Санкт-Петербург, 2010 р.); Сучасні проблеми економічної теорії та практики господарювання в ринкових умовах» (Одеса, Одеський державний економічний університет, 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Екологічні проблеми Чорного моря» (Одеса, 2012 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Економічне зростання в умовах державно-приватного партнерства» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях» (Дніпропетровськ, 2013 р.); III Міжнародний географічний симпозиум (Кемер, 2013 р.); Глобальний конгрес по комплексному управлінню прибережною смугою EMECS 10 – MEDCOAST 2013 (Мармаріс, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Формування інформаційної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії» (Херсон, 2014 р.); Міжнародна конференція «Наукові розробки, передові технології, інновації» (Будапешт-Прага-Київ, 2014 р.); 50-й Міжнародний симпозиум з сільського господарства (Опатія, 2015 р.); Міжнародна конференція Балканської енвайронментальної асоціації «Екологічний енджинірінг та сталий розвиток» (Алба Юлія, 2015 р.); I Міжнародна конференція «Екологія та захист морського та прісноводного середовища» (Вітербо, 2015 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні та інноваційні технології на транспорті» (MINT – 2016) (Херсон, 2016 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи» (Одеса, 2016 р.); Міжнародна конференція «Вплив водного середовища на здоров'я та життя» (Констанца, 2016 р.); III Міжнародна конференція «Вода скрізь час в інженерних розробках» (Констанца, 2016 р.); Міжнародна конференція «Україна – Болгарія – Європейський Союз: сучасний стан та перспективи» (Варна, 2016 р.); Двадцята Ювілейна Міжнародна наукова конференція «Європейська інтеграція і Україна: радикальні економічні реформи» (Бодрум, 2016 р.); V Міжнародна конференція «Аерокосмічні спостереження в інтересах сталого розвитку та безпеки GEO-UA 2016» (Київ, 2016 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва» (Тернопіль, 2016 р.); Науково-практична конференція «Морські дослідження і технології в Україні: стан та перспективи розвитку. Секція дослідження економічних проблем морегосподарського комплексу» (Одеса, 2016 р.); Десята міжнародна науково-практична конференція «Сучасні стратегії регіонального розвитку Українського Причорномор'я: виклики та рішення» (Херсон, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна глобальна регіоналістика і суб'єкти економіки: напрями впливу» (Одеса, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Містобудівне планування і управління прибережними територіями» (сmt. Сергіївка, Одеська обл., 2017 р.).

- *конференції професорсько-викладацького складу і наукових співробітників: «Соціально-економічні проблеми розвитку ринкового господарства»* (Одеська обласна науково-технічна рада, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних

досліджень НАН України, Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2010 р.); II Міжнародна конференція «Залучення міжнародної технічної допомоги як складова сталого розвитку Одеської області» (Одеса, 2010 р.); Конференція МГУ «Проблеми та перспективи розвитку національних економік» (Одеса, 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Прогнозування та моделювання соціально-економічних процесів сьогодення» (Київ, 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток ефективних механізмів господарювання та управління в контексті сучасної економічної теорії» (Київ, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна глобальна регіоналістика і суб'єкти економіки: напрями впливу» (м. Одеса, 2017 р.); VI щорічна наукова конференція «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів» (Одеса, 2017 р.).

- *круглі столи*: «Європейські стандарти екологічної безпеки і привабливості прибережної зони Одеси (Одеса, 2010 р.); «Стратегія ЄС для Дунайського регіону» (Ізмаїл, 2010 р.); «Міжнародна програма «Блакитний прапор»» (Ялта, 2010 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 2 особисті монографії, окремі розділи у 13 монографіях, 16 статей у наукових журналах (в тому числі 5 – у журналах, які входять у міжнародну наукометричну базу даних Scopus), 25 статей – у збірниках наукових праць, 34 – у матеріалах конференцій, 2 статті – в інших виданнях. Всього після захисту кандидатської дисертації автором опубліковано 92 наукові та науково-методичні роботи. Загальний обсяг публікацій складає 185,81 друк. арк., з яких особисто автором належить 56,61 друк. арк.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел із 335 наменувань.

Загальний обсяг роботи складає 381 сторінку, у тому числі 288 сторінок основного тексту, 35 таблиць на 29 сторінках, 36 рисунків на 25 сторінках, список використаних джерел на 39 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність вирішення наукової та практичної проблеми, розкривається зв'язок з науково-дослідними темами, планами і програмами, сформульовано мету та завдання дослідження, представлено методи дослідження, наведено основні результати дисертаційної роботи, рівень їх наукової новизни, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, зазначено особистий внесок здобувача, а також апробація результатів дисертації.

У першому розділі «Загальнотеоретичні основи морегосподарської діяльності» проаналізовано підходи до визначення сутності морегосподарської діяльності, зокрема в Конвенції ООН з морського права 1982 р., розглянуто сутність поняття, особливості та типологію морегосподарської діяльності.

В роботі запропоновано підхід, який відображає системний характер морегосподарської діяльності, сформульовано методологічну матрицю дослідження з управління морегосподарською діяльністю як сукупність напрямків морегосподарської

діяльності та напрямків організації системи знань, що формує інформаційний потенціал політики розвитку морегосподарської діяльності (таблиця 1).

Таблиця 1

Методологічна матриця дослідження з управління морегосподарською діяльністю

	Напрямки морегосподарської діяльності	Проблематизація морегосподарської діяльності	Аналітичні та прогностичні оцінки	Формування морського інституціонального базису				Підготовка управлінських рішень
				Національні морські інтереси	Національна морська політика	Національна морська стратегія	Національні морські програми	
				1	2	3	4	
I	Розвиток морської науки та морських досліджень	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
II	Морські перевезення	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
III	Освоєння морських корисних копалин (дно, надра)	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7
IV	Морське рибальство	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7
V	Нетрадиційна морська енергетика (енергія води, течій, вітру)	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7
VI	Морське будівництво (штучних островів, рифів, прокладка підводних трубопроводів і кабелів)	6.1	6.2	6.3	6.4	6.5	6.6	6.7
VII	Морська природоохоронна діяльність	7.1	7.2	7.3	7.4	7.5	7.6	7.7

Морська політика автором розглядається як система врегульованих зовнішніх та внутрішніх суспільних відносин, що виникають у процесі провадження морської діяльності, а також реалізація короткострокових задач, середньострокових і довгострокових цілей в системі «держава – морська діяльність», що спрямовано на реалізацію національних інтересів України.

Доведено, що політика розвитку морегосподарської діяльності є частиною державної морської політики та є сукупністю врегульованих дій по різноманітним напрямкам морегосподарської діяльності в грошовій, бюджетній, податковій, інвестиційній, а також в сфері зайнятості, які спрямовані на реалізацію рішень для досягнення ефективного розвитку морегосподарської діяльності.

Україна по своєму природно-ресурному потенціалу є однією з великих морських держав Європи. При загальній протяжності узбережжя Чорного моря у 4869 км і Азовського – у 1472 км, на частку України припадає більш 2500 км. Найбільшу цінність в структурі базового потенціалу розвитку морегосподарської діяльності представляє прибережна смуга морів.

Розроблено системне уявлення інтегрального ресурсу прибережної смуги морів, яке засноване на загальній параметричній теорії систем. Інтегральний ресурс прибережної смуги морів нами розглядається як системна, тобто цілісна, сукупність всіх видів матеріальних, трудових, природних, людських та інших видів ресурсів – енергетичних, інформаційних, інтелектуальних, генетичних, культурних, рекреаційних, територіальних тощо.

У другому розділі *«Тенденції розвитку та прогнозування морегосподарської діяльності»* зроблено аналіз та надана оцінка тенденцій розвитку морегосподарської діяльності за окремими секторами.

Порівняно з 1991 р., морегосподарський комплекс України демонструє критичні зміни у всіх його секторах. З 1991 по 2017 рр. вантажні перевезення морським транспортом України скоротилися з 44002,2 тис. т до 2253,1 тис. т, пасажирські перевезення морським транспортом – з 20789,5 тис. пасажирів до 28,6 тис. пасажирів. Загальний дедвейт суден під прапором України знизився з 6177 тис. т у 1993 р. до 384 тис. т у 2017 р.

За останні 20 років обсяг суднобудування в Україні скоротився у 10-15 разів. Флот України є застарілим, більшість суден не відповідає вимогам міжнародних конвенцій. Більше 90 % товарів, перероблених в українських портах, перевозяться іноземними суднами. З 1995 р. до 2014 р. видобуток Україною морських живих ресурсів у виключних економічних зонах інших держав скоротився більш, ніж у 20 разів, з 279,5 тис. т до 20,2 тис. т, у відкритому морі з 22,7 тис. т до 9,1 тис. т.

Існують певні проблеми в країні з розвитку туризму та рекреації в прибережних зонах. Можна констатувати, що і потенціал розвитку круїзного туризму використовується неефективно. Починаючи з 2008 р. спостерігалось скорочення видобуду вуглеводнів на шельфі України. Після анексії Криму Російською Федерацією було втрачено суверенні права на розробку шельфу півострова.

Однак Україна має певний рівень «морської зрілості». Так, сукупна потужність вантажопереробки 13 континентальних портів України становить 240 млн т на рік, протяжність причального фронту – близько 43 км, довжина підходних каналів – 124,768 км. У морських портах зайнято більш, ніж 47 тис. осіб та функціонує близько 1300 суб'єктів господарської діяльності. Відповідно ймовірного сценарію проекту стратегії розвитку морських портів, обсяги вантажопереробки в портах України можуть досягнути 165 млн т у 2022 р., 209 млн т у 2030 р., 265 млн т у 2038 р.

В роботі зроблено узагальнення компонентів, завдань та функцій форсайту морегосподарської діяльності (рис. 1). В якості реалізації основної функції форсайту, а саме пошуку достатньо повного образу морегосподарської системи, виконано комплексний аналіз з використанням методу матрично-інцидентності залежності сукупності бінарних відносин між параметрами морської діяльності та узагальнюючим параметром національної безпеки.

ФОРСАЙТ МОРЕГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
КОМПОНЕНТИ	- Експертні оцінки розвитку морегосподарської діяльності - Комбінація методів - Широке коло учасників - Технологічна складова
ЗАВДАННЯ	- Попереджуваче прогнозування довгострокового розвитку морегосподарської діяльності - Виявлення технологічних проривів - Розробка рекомендацій щодо заходів для наступу «бажаного майбутнього» - Формування нових мережевих взаємозв'язків в системі координації використання морських природних ресурсів, залучення на цій основі всіх зацікавлених суб'єктів морської політики - Розробка практичних рекомендацій для наближення стратегічних орієнтирів розвитку морегосподарської діяльності - Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій
ФУНКЦІЇ	- Осмислення – пошук достатньо повного образу морегосподарської системи - Аналіз і відбір – розгляд альтернативних варіантів майбутнього і прийняття рішень - Синтез – дослідження альтернативних напрямів розвитку та їх інтеграція в процес проектування нового контексту - Трансформація – забезпечення взаємозв'язків між майбутнім та сьогоденням в рамках програми змін - Дія формування планів дій для інформаційного забезпечення процесів поточного прийняття рішень з метою термінового внесення коригувань

Рис. 1. Система форсайту морегосподарської діяльності

Було сформульовано «поле» оцінок, сукупність яких представляє систему «Морська діяльність – національна безпека України» для різних умов морегосподарської діяльності України (таблиця 2).

Атрибутивний концепт P_i (i -та властивість системи) і реляційний концепт R_j (j – те відношення) в системі реалізується на субстраті системи $\{m_{ij}\}$, який адресно ідентифікує систему в частині реалізації властивості P_i і відносини R_j . Якщо субстратний параметр $\{m_{ij}\}$ замінити параметром інцидентності λ_{ij} ,

$$\text{де } \lambda_{ij} = \begin{cases} +1 & \text{– при позитивній інцидентності;} \\ 0 & \text{– при незначній інцидентності;} \\ -1 & \text{– при негативній інцидентності,} \end{cases} \quad (1.1)$$

то можна отримати якісну матрицю інцидентності системи «Морська діяльність – національна безпека» як для окремо взятого регіону, так і для світового океану в цілому.

Образ системи «морська діяльність – національна безпека України»
для Українського Причорномор'я

Морської діяльності (P_i)	Параметри Національної безпеки (R_j)						$\sum_{j=1}^6 \lambda_{ij}$
	R01 – еконо- мічна безпека	R02 – соціальна безпека	R03 – політична безпека	R04 – еколо- гічна безпека	R05 – воєнна безпека	R06 – інформа- ційна безпека	
P_{01} – видобуток нафти і газу	+1	+1	+1	-1	0	+1	+3
P_{02} – видобуток інших мінеральних ресурсів на шельфі	+1	+1	0	-1	0	+1	+2
P_{03} – рибальство	+1	+1	0	-1	0	+1	+2
P_{04} – аквакультури	+1	+1	0	-1	0	+1	+2
P_{05} – рекреація	+1	+1	0	0	0	+1	+3
P_{06} – морський транспорт	+1	+1	+1	-1	+1	+1	+4
P_{07} – військово-морський флот	+1	+1	+1	-1	+1	+1	+4
P_{08} – портове господарство	+1	+1	+1	-1	+1	+1	+4
P_{09} – суднобудування	+1	+1	+1	-1	+1	+1	+4
P_{10} – гідротехнічне і прибережене будівництво	+1	+1	+1	-1	0	+1	+2
P_{11} – науково-дослідна діяльність	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+6
P_{12} – нормативно-правове регулювання	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+6
P_{13} – організація природоохоронних заходів	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+6
P_{14} – морська дипломатія	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+6
$\sum_{j=1}^{14} \lambda_{ij}$	14	14	10	-5	8	14	55

До «актуального» управління можна віднести реалізацію поточних інтересів і нейтралізацію поточних загроз. До потенційного управління можна віднести формування завдань (короткострокових), цілей (середньострокових) та «ідеалів» (довгострокових) в реалізації інтересів та нейтралізації загроз.

«Енергетичну» інтерпретацію параметрів інцидентності можливо представити як:

$$E(c) = \sum_i \sum_j \lambda_{ij}, \quad (1.2)$$

де λ_{ij} – енергія взаємодії кожної пари, тобто

$$E(P_i; R_j) = \lambda_{ij}. \quad (1.3)$$

Енергетична інтерпретація параметрів інцидентності дає можливість сумачі інцидентностей. При цьому параметр інцидентності λ_{ij} дорівнює

$$\lambda_{ij} = \begin{cases} +1 & \text{— характеризує позитивну енергію взаємодії;} \\ 0 & \text{— характеризує незначну енергію взаємодії;} \\ -1 & \text{— характеризує негативну енергію взаємодії.} \end{cases} \quad (1.4)$$

При цьому образ системи характеризується двома показниками:

- повною енергією конфігурації;
- селективністю, яка визначається виразом

$$Sel = V^2 + I, \quad (1.5)$$

де V^2 – коефіцієнт варіації розподілу параметрів λ_{ij} в образі, який розраховуються,

$$\text{як } V^2 = D / (\bar{\lambda})^2. \quad (1.6)$$

Для розрахунку величини інтервалів за пріоритетами управління застосовується формула:

$$\sigma = \sqrt{D} \quad (1.7)$$

$$D = \sum \sum (\lambda_{ij} - \bar{\lambda})^2 / n, \quad (1.8)$$

де n – кількість взаємодій в матриці.

Показник селективності визначає стимул енергії. Сенс цього відношення стає зрозумілим, якщо розглядати два граничних випадки:

Якщо для кожного елемента ввести поняття узагальненої інцидентності, то

$$\mathfrak{I}_{ij} = \sum_j \lambda_{ij} + \sum_i \lambda_{ij}, \quad (1.9)$$

при $\mathfrak{I}_{ij} > 0$, реалізація i -ої властивості за умови j -го відношення представляє інтерес; при $\mathfrak{I}_{ij} < 0$, реалізація i -тої властивості за умови j -го відношення представляє загрозу.

На основі проведеного аналізу представлено градацію «інтересів» та «загроз» в системі «морська діяльність» для Українського Причорномор'я (таблиця 3).

Аналіз проведено на базі оцінки загальної інцидентності $\mathfrak{I} = \sum_i \sum_j \lambda_{ij}$. Аналогічно представлено образ системи «Морська діяльність – національна безпека України» для Українського Приазов'я.

Після розрахунку величині інтервалів було сформульовано пріоритети управління. Таким чином, для Українського Причорномор'я найбільш пріоритетними (інтервал $14 \leq I \leq 20$), тобто які потребують негайної реалізації, є види морської діяльності, що сприяють економічній, соціальній та інформаційній безпеці країни, а також нормативно-правове регулювання, організація природоохоронних заходів, морська дипломатія, котрі сприяють політичній та воєнній безпеці країни (інтервал $7 \leq I \leq 13$).

Градація інтересів та загроз в системі «морська діяльність» для Українського Причорномор'я

Пріоритетність інтересів та загроз	Реалізація інтересів		Нейтралізація загроз	
	I	Рівні пріоритетності	I	Рівні пріоритетності
1	2	3	4	5
№ 1	$14 \leq I \leq 20$	Всі види морської діяльності, що сприяють економічній, соціальній та інформаційній безпеці країни Нормативно-правове регулювання, організація природоохоронних заходів, морська дипломатія, що сприяють політичній та воєнній безпеці країни	$-20 \leq I \leq -14$	Загрози на рівні пріоритетності 3
№ 2	$7 \leq I \leq 13$	Видобуток нафти і газу, видобуток інших мінеральних ресурсів на шельфі, прибережний видобуток та переробка морепродуктів, рекреаційна діяльність, функціонування вантажопасажирського флоту, функціонування військово-морського флоту, галузева діяльність морських портів, суднобудування та судноремонт, гідротехнічне і прибережне будівництво, науково-дослідна діяльність, організація природоохоронних заходів, що сприяють політичній та воєнній безпеці країни	$-13 \leq I \leq -7$	Загрози на рівні пріоритетності 3
№ 3	$0 \leq I \leq 6$	Науково-дослідна діяльність, нормативно-правове регулювання, організація природоохоронних заходів, морська дипломатія, що сприяють екологічній безпеці країни	$-6 \leq I \leq 0$	Нейтралізація загроз екологічній безпеці при видобутку нафти і газу, видобутку інших мінеральних ресурсів на шельфі, прибережному видобутку та переробці морепродуктів, рекреаційній діяльності, функціонуванні вантажопасажирського флоту, функціонуванні військово-морського флоту, галузевій діяльності морських портів, суднобудуванні та судноремонті, гідротехнічному та прибережному будівництві

На наступному рівні пріоритетності (інтервал $0 \leq I \leq 6$) знаходяться науково-дослідна діяльність, нормативно-правове регулювання, організація природоохоронних заходів, морська дипломатія, що сприяють екологічній безпеці країни.

В третьому розділі «*Основні цілі та стратегічні пріоритети політики розвитку морегосподарської діяльності*» зроблено аналіз політики розвитку морегосподарської діяльності в країнах світу в контексті можливості застосування найкращих практик в Україні. Активний розвиток морської діяльності, зростання конфліктів в процесі використання морських природних ресурсів, виклики глобалізації поставили перед країнами світу необхідність вироблення нових підходів до формування морської політики.

В ЄС в 2007 була підготовлена Інтегрована морська політика Європейського Союзу, яка була покладена в основу Рамкової директиви 2008/56 Європейського парламенту. Як головний інструмент для формування інтегрованої морської політики ЄС було визначено систему морських спостережень та моніторингу, територіальне планування, наявність доступних джерел інформації. Морська політика ЄС відрізняється комплексним екосистемним підходом та повагою до норм міжнародного права.

Морська політика США зосереджена на підтримці «морської сили». Морська доктрина США направлена на забезпечення національної безпеки США, подолання кризових ситуацій, нейтралізацію загроз для США та реалізації інтересів в Світовому океані. Одним з основних інструментів реалізації морської політики США є розвиток військово-морських сил.

Удосконалено методологічні та методичні підходи до аналізу національних і регіональних морегосподарських інтересів України. Розроблено фрактальну модель системи довгострокових інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів та інших районах Світового океану.

У сфері економіки як визначальні стратегічні інтереси України слід розглядати залучення резервів природно-ресурсного потенціалу морського середовища і техногенного потенціалу приморських регіонів в економіку України. Геополітичний вимір національних інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів на даний момент включає в себе вирішення питання щодо припинення військових дій на сході України, які охоплюють приморські райони в зоні Азовського моря; збереження територіальної цілісності і повернення Криму до складу України; активізація використання політичних і економічних можливостей ОЧЕС; інтеграція України до ЄС. У сфері екології в Українському Причорномор'ї національні інтереси України включають всебічну раціоналізацію природокористування на основі екологізації господарської діяльності в приморських регіонах; забезпечення природного відтворення біологічних ресурсів і збереження біорізноманіття Чорного і Азовського морів. Національні інтереси України в Причорномор'ї в військово-оборонному аспекті включають в себе, перш за все, ефективну реалізацію оборонної стратегії на основі розвитку військово-морських сил України; попередження військових конфліктів

в регіоні; участь у створенні колективної системи безпеки в басейні Чорного і Азовського морів.

Розроблено дескриптивну модель розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва Українського Причорномор'я в контексті інтеграції України в ЄС та модель інтегрального потенціалу Одеської області з точки зору розвитку морегосподарської діяльності як одного з факторів сталого розвитку Українського Причорномор'я та активізації транскордонного співробітництва. В основу цієї моделі покладена тріада базових напрямків міжрегіонального та міжнародного співробітництва, а саме основні інтереси міжрегіонального та міжнародного співробітництва регіонів Українського Причорномор'я; основні завдання інтенсифікації міжрегіональної співпраці регіонів Українського Причорномор'я; базові цільові установки (цілепокладання) щодо розвитку міжрегіонального співробітництва регіонів Українського Причорномор'я з країнами Євросоюзу.

В четвертому розділі *«Морський код як основа формування політики розвитку морегосподарської діяльності»* сформульовано понятійну сутність категорії «морський код», як принципово нового об'єкта досліджень, що інтерпретується як сукупність стійких і динамічних зв'язків та суб'єктно-об'єктних відносин у сфері освоєння морського середовища, які обумовлюють певні стабільно-функціональні стереотипи морської діяльності. Сутність морського коду можна представити у вигляді тернарної моделі (рис. 2).

Рис. 2. Тернарна модель морського коду держави

Морська спадщина розглядається як освітній ресурс, символ реалізації морської діяльності України в акваторіях Світового океану, сукупність об'єктів морської діяльності, що виконують роль центрів, навколо яких концентрується і

кристалізується економічна діяльність. Збереження і використання національної морської спадщини є свідченням успішної морегосподарської діяльності України. Запропонована класифікація об'єктів морської спадщини: група I – унікальні об'єкти, пам'ятники морської історії і морської культури; група II – інформаційні морські фонди; група III – морська інфраструктура; група IV – морські та прибережні природні та біосферні заповідники, морські природоохоронні акваторії.

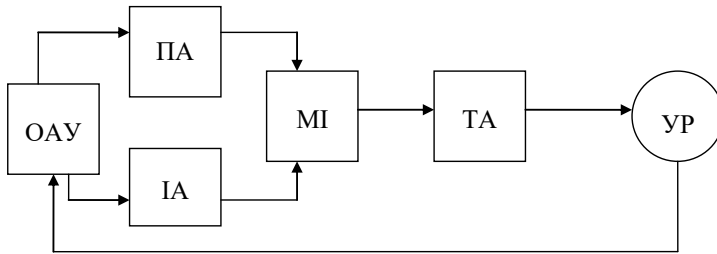
У контексті необхідності поглиблення розуміння морського коду держави було розглянуто особливості історії розвитку морської діяльності (онтогенезу) і формування морського укладу як цілісної системи виробничих відносин морського типу, розроблено систему стратегічних морських активів України, з точки зору наявності матеріальних та нематеріальних активів (рис. 3).

Рис. 3. Система стратегічних морських активів України

Використовуючи положення параметричної загальної теорії систем (ПЗТС) по А. І. Уйому, було удосконалено поняття «морська держава» на основі єдності концептів: морські активи (субстрат системи); властивості морських активів (атрибутивний концепт); відносини, в яких ці властивості проявляються, тобто реалізується активна морська політика (реляційний концепт).

Було доведено, що морегосподарська діяльність представляє собою складну нелінійну систему, для управління якою доцільне використання методів адаптивного управління, що дозволяють забезпечити гнучкі суб'єктно-об'єктні відносини між елементами системи. Запропоновано використання принципів прецедентності та трансцендентності в адаптивному управлінні морегосподарською діяльністю (рис. 4).

ОАУ – складова морегосподарського комплексу - об'єкт адаптивного управління;

ПА – прецедентний аналіз об'єкта адаптивного управління;

ІА – проведення інцидентного аналізу поведінки системи;

МІ – побудова матриці інцидентності;

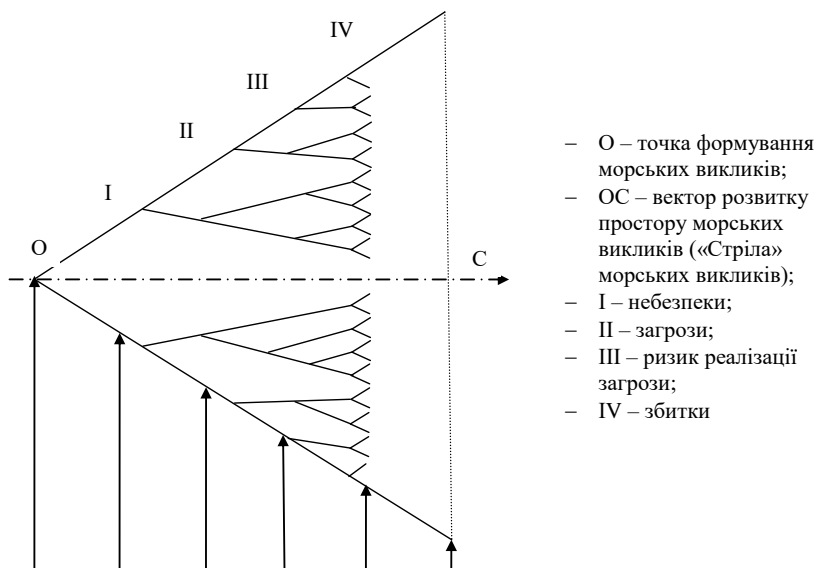
ТА – трансцендентний аналіз поведінки об'єкта адаптивного управління;

УР – прийняття управлінського рішення

Рис. 4. Концептуальна модель адаптивного управління морегосподарською діяльністю, заснованого на принципах прецедентності і трансцендентності

На базі концептуальної моделі адаптивного управління запропоновано алгоритм прийняття управлінських рішень: визначення та загальний опис об'єкта адаптивного управління; проведення прецедентного аналізу (П-аналізу) (вивчення ОАУ «знизу», на основі досвіду прецедентів, що мали місце раніше); побудова якісної матриці інцидентності та проведення інцидентного аналізу поведінки ОАУ з урахуванням результатів П-аналізу; проведення трансцендентного аналізу (Т-аналізу) (вивчення ОАУ «зверху»), що враховує свого роду «абсолют», що перевершує досвід, що маємо; підготовка цілеспрямованих управлінських рішень в контексті корекції раніше прийнятих рішень.

У п'ятому розділі **«Методологія ідентифікації глобальних морських викликів в контексті міжнародних і регіональних морегосподарських відносин (на прикладі Чорноморо-Азовського басейну)»** проаналізовано інтереси країн та конфлікти в Чорноморо-Азовському басейні. Розроблено методологічні засади ідентифікації морських викликів в Чорноморському регіоні. Аксиоматична модель морського ризик-простору представлена на рис. 5.

Система реагування на морські виклики (інтегроване управління морським ризик-простором)

Рис. 5. Аксиоматична модель морського ризик-простору

При цьому в морському ризик-просторі виклик розглядається як початкова стадія ескалації напруженості. Наступна стадія – небезпека, яка має гіпотетичну вірогідність збитків. За наявності конкретних обставин, суб'єкта (агресора), реальних намірів та можливостей реалізації намірів небезпека переходить в загрозу. Після цього можлива реалізація загрози чи дія антикризових заходів щодо зняття напруженості. При цьому система реагування на морські виклики та антикризові заходи повинна бути реалізована на кожній стадії розвитку морського ризик-простору.

Інтегроване управління морськими ризик-просторами визначається як система управління, яку засновано на максимізації урахування всіх ризиків морегосподарської, військово-морської діяльності, а також морських досліджень, які відбуваються в межах юрисдикції України в Чорноморсько-Азовському басейні, а також в інших районах Світового океану. Інтегроване управління морським ризик-простором пов'язує інтереси безпеки різних суб'єктів морської діяльності та зацікавлених сторін (влада – бізнес – суспільство) до прийняття рішень щодо забезпечення безпеки морської діяльності.

Як ключові принципи реалізації системи інтегрованого управління морським ризик-простором слід розглядати принцип урахування всього різноманіття ризиків для морської діяльності, що породжуються геофізичними, геополітичними та іншими умовами; принцип урахування особливостей и умов морського

середовища (мінливість, необхідність урахування факторів часу та невизначеності) при реагуванні на ризики; принцип урахування всіх видів і форм морської діяльності. Проаналізовано процеси екологізації міжнародної морської політики як домінанти реагування на глобальні та регіональні виклики.

В шостому розділі *«Механізм реалізації політики управління морегосподарською діяльністю в Україні»* проаналізовано світовий досвід реалізації державно-приватного партнерства (ДПП), види, форми та сфери застосування ДПП в окремих країнах, у тому числі концесії. На базі аналізу запропоновано розвиток концесії в сфері морегосподарської діяльності в Україні на принципах законності, державного регулювання, конкуренції, комплексності, державних гарантій, взаємовигоди та забезпечення інтересів усіх сторін, розподілу ризиків.

На основі проведеного аналізу розвитку кластерів в Європі, розглянуто перспективи розвитку морегосподарського сектору України на базі діяльності технологічних платформ. Запропоновано такі напрямки діяльності технологічних платформ в Україні: розробка нових технологій; прогнозна та аналітична діяльність; стратегічне планування розвитку технологій освоєння Світового океану та суміжних досліджень і розробок; створення і реалізація дорожніх карт, виявлення пріоритетів розвитку, в тому числі з використанням нових інформаційно-комунікаційних інструментів; проведення експертизи проєктів різного рівня; консультування органів державного управління за профілем діяльності та компетенцій платформи; освітня діяльність; доробка навчальних планів та освітніх програм з урахуванням потреб науки і бізнесу; підготовка та перепідготовка кадрів; інформаційна підтримка, зв'язок з Європейськими технологічними платформами, а також з іншими спорідненими структурами; формування фондів для розвитку проєктів, забезпечення сталого функціонування.

На основі аналізу нормативно-правової бази та діючої системи управління зроблені рекомендації щодо покращення системи управління морською галуззю, включаючи необхідність ухвалення Закону України «Про морську політику», удосконалення реалізування положень Закону України «Про морські порти України» щодо правового режиму майна та земель морського порту та приватного інвестування в об'єкти портової інфраструктури, прийняття Закону «Про Міжнародний реєстр морських суден України» і т. ін.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основні проведених наукових досліджень наведено теоретичне узагальнення та представлено нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми формування політики розвитку морегосподарської діяльності. Основні висновки й результати, які одержано на підставі проведених досліджень і особистих розробок автора та винесено на захист, є такі:

1. Сформульовано теоретичні основи морегосподарської діяльності, понятійно-категоріальний апарат, методи системної формалізації, а саме методологічна матриця дослідження та управління морегосподарською діяльністю, спрямовані на вирішення завдань розвитку морегосподарського комплексу.

Використовуючи параметричну загальну теорію систем, сформовано систему управління морегосподарською діяльністю, що приймає до уваги особливості морської діяльності, такі як глобальна єдність океану, високий рівень ресурсного потенціалу прибережної зони, високий ступень динамічності та мінливості водного середовища, екологічна та економічна цілісність водного середовища, взаємозалежність морегосподарської діяльності із береговими комплексами, просторова конкуренція галузей морської діяльності, невизначеність та ризики в морегосподарській діяльності, міжнародно-правовий режим морських просторів.

2. Аналіз функціонування морегосподарського комплексу України дозволив встановити, що існують такі проблеми: зношеність та незадовільний технічний стан основних виробничих фондів, відсутність державної зацікавленості та підтримки морегосподарського сектору, низький рівень державних інвестицій, відсутність чітко сформульованої інноваційної політики держави, відсутність ефективної системи залучення приватного сектору до розвитку морської діяльності, відсутність міжгалузевої політики щодо забезпечення безпеки морської діяльності, погіршення екологічного стану Чорного та Азовського морів та прибережної зони морів. Проте, Україна має достатній потенціал щоб розвиватись як морська держава, а саме найбільшу серед країн Чорноморсько-Азовського басейну довжину морського узбережжя, морські порти, ресурси нафти та газу на шельфі Чорного та Азовського морів, багатий туристично-рекреаційний потенціал прибережної смуги морів.

3. Удосконалено методологію прогнозування морської діяльності за допомогою методів форсайту. Зроблено системно-параметричне моделювання образу морегосподарської діяльності в Україні. Як об'єкт моделювання приймається система «морська діяльність – національна безпека» на основі параметричної загальної теорії систем по А. І. Уйому. Розроблено градацію інтересів та загроз для Українського Причорномор'я та Азовського регіону.

4. Удосконалено методологічні та методичні підходи до градації національних і регіональних морегосподарських інтересів. Розроблено фрактальну модель системи довгострокових інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів та інших районах Світового океану, яка складається з чотирьох частин, що відображають економіку, політику, екологію, військово-оборонну сфери та має три рівні пріоритетів інтересів, зокрема: I – (гео) стратегічний; II – тактичний; III – оперативний. Розроблено структурні складові субстратного потенціалу розвитку Українського Причорномор'я, що визначають систему національних інтересів України.

5. Розроблено дескриптивну модель розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва Українського Причорномор'я в контексті інтеграції України в Євросоюз. В основу цієї моделі покладена тріада базових напрямків міжрегіонального та міжнародного співробітництва, а саме: основні інтереси міжрегіонального та міжнародного співробітництва регіонів Українського Причорномор'я; основні завдання інтенсифікації міжрегіональної співпраці регіонів Українського Причорномор'я; базові цільові установки (цілепокладання) щодо розвитку міжрегіонального співробітництва регіонів Українського Причорномор'я і країнами Євросоюзу.

6. Автором доведено, що в сучасній теорії морської діяльності виключно актуальним є дослідження морського коду держави. Запропоновано розглядати морський код України як, по-перше, принципово новий об'єкт досліджень у сфері управління розвитком морської діяльності та формування національного морегосподарського комплексу; по-друге, як складну систему інформації, включаючи морський уклад, морський слід і морську пам'ять розвитку морської діяльності в Україні; по-третє, як базис формування нової довгострокової стратегії становлення України як потужної морської держави.

7. Автором запропоновано визначення морської держави на основі положень параметричної загальної теорії систем. На основі використання системоутворюючих категорій – річ, властивості, відношення – було визначено морську державу як державу, діяльність якої задовольняє триєдності наступних концептів: морські активи (субстрат системи); властивості морських активів, що сприяють активізації морської діяльності, такі як транспортно-комунікаційні, рекреаційні, екологічні та інші (атрибутивний концепт); відносини, в яких ці властивості проявляються, тобто реалізується активна морська політика (реляційний концепт).

Пошукувачем розроблено систему стратегічних морських активів України, що включають матеріальні та нематеріальні активи. Було підкреслено, що додатковим активом України, з точки зору теорії морського коду, є певна історія розвитку морської діяльності – морська генетика, що сприяє відродженню України як морської держави.

8. Для управління морською діяльністю, яка представляє собою складну нелінійну систему, дисертантом запропоновано використання методів адаптивного управління, що забезпечують гнучкі суб'єктно-об'єктні відносини між елементами системи. В роботі представлені принципи прецедентності та трансцендентності в адаптивному управлінні морською діяльністю, які дозволяють прийняти ефективне управлінське рішення в умовах високої невизначеності.

9. В роботі доведено, що природно-ресурсний потенціал та стратегічне розташування зумовили особливу роль Чорноморсько-Азовського регіону в світовій політиці та глобальній економіці. Автором розглянуто методологічні аспекти дослідження нових викликів для України, що пов'язані з розвитком морської економіки, та доведено потенційні можливості реалізації морської складової у забезпеченні національної безпеки України в нових геополітичних умовах.

10. Пошукувачем теоретично обґрунтовано та розроблено фрактальну модель стратегічних інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів, що об'єднує сукупність національних інтересів, та розглядаються на (гео)стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. В роботі сформульовано правило інтерпретації узагальненої інцидентності – інтересів (при позитивній інцидентності) і загроз (при негативній інцидентності), що дає можливість виділити два типи управління безпекою системи: актуальне управління, яке пов'язане з визначенням найбільш бажаного результату, до якого прагне об'єкт управління в певний момент часу; потенційне управління, пов'язане з визначенням цілей і завдань управління, формуванням перспективної «ідеальної» системи управління.

11. Автор довів ефективність застосування державно-приватного партнерства в морській сфері для залучення інвестицій, переваги ДПП для бізнесу та держави. Доведено, що концесія є перспективним механізмом розвитку морегосподарського комплексу, приймаючи до уваги зношеність інфраструктури, слабкий розвиток інвестицій в портове господарство через відсутність гарантій з боку держави. Проаналізовано переваги та недоліки передачі портів України в концесію.

12. Встановлено ефективність створення кластерів в Європі, а також доведено, що для України кластери суднобудування та портові кластери є ефективним механізмом організації морського господарства. Доведено ефективність розвитку морегосподарського сектору України на базі функціонування технологічних платформ та запропоновано технологічні напрямки, які доцільно розвивати в рамках технологічної платформи.

13. Сформульовані в роботі теоретико-методологічні засади морегосподарської діяльності будуть сприяти відродженню морегосподарського комплексу, розвитку національної морської науково-технічної системи, забезпеченню реалізації національних інтересів та безпеки України в Чорному та Азовському морях та інших районах Світового океану.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Степанова Е. В. Украинское Причерноморье на пути экономического возрождения: монография [науч. рук. акад. НАН Украины, д-р экон. наук, проф. Б. В. Буркинский] ; НАН Украины, Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исслед. Одесса, 2016. 348 с. : табл., ил.

2. Степанова К. В. Морегосподарська діяльність: теорія, методологія, практика (Український концепт). Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2017. 394 с.

3. Экономико-экологическая безопасность морехозяйственной деятельности : монография / за загальною редакцією Б. В. Буркинського, В. М. Степанова. О. : Феникс, 2008. 648 с. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто організаційно-економічні механізми інтегрованого управління сталим розвитком морського природокористування).*

4. Економіко-екологічні проблеми Азовського моря : монографія / за ред. Б. В. Буркинського, В. М. Степанова (Україна), С. В. Берднікова (Російська Федерація). Одеса : Фенікс, 2009. 532 с. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто природні та техногенні ризики в системі господарського освоєння Азовського моря; розроблено напрямки підвищення ефективності інституціональних механізмів управління природокористуванням та забезпечення безпеки морегосподарської діяльності в басейні Азовського моря).*

5. Интегрированное управление ресурсами и безопасность в бассейне Азовского моря : монография / под ред. Б. В. Буркинського, В. Н. Степанова, С. В. Берднікова. Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2010. 672 с. *(Особистий внесок здобувача: розроблено класифікаційно-категоріальні моделі в системі інтегрованого управління ресурсами Азовського моря; розглянуто проблеми управління морською береговою зоною в Україні; проаналізовано фактор*

міжнародного співробітництва в сфері планування та управління морською береговою зоною).

6. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Многокритериальная оценка эффективности природопреобразующих проектов (методологические и методические основы и приложения). Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2012. – 130 с. *(Особистий внесок здобувача: розроблено методичні підходи до багатокритеріальних оцінок ефективності проектів, у тому числі в сфері морегосподарської діяльності).*

7. Филипенко А. О., Баришнікова В. В., Степанова К. В. Щодо стратегічних пріоритетів реалізації потенціалу України як морської держави: аналітична доповідь. Одеса : Фенікс, 2012. 152 с. *(Особистий внесок здобувача: зроблено аналіз розвитку морегосподарського комплексу в Україні, запропоновано шляхи щодо поліпшення управління морегосподарською діяльністю).*

8. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Матрично-инцидентностный анализ социально-экономико-экологических процессов (Теоретико-методологические и прикладные основы): монография. Одесса : Интерпринт, НАН Украины, Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований, 2013. 170 с. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто прикладні аспекти застосування матрично-інцидентностного аналізу при формуванні політики управління морегосподарською діяльністю).*

9. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Оценка рисков в проектах экологизации экономики (Методологические и методические основы) : монография / Ин-т пробл. рынка и экон.-эколог. исследований. Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2015. 160 с. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто сучасні процеси екологізації морегосподарської діяльності в Україні).*

10. Соціально-економічний розвиток Українського Причорномор'я: виклики і можливості : монографія / Буркинський Б. В. [та ін.]; за наук. ред. Б. В. Буркинського; НАН України, Ін-т пробл. ринку та экон.-екол. дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2016. 802 с. (46 др. а., 802 с.) (Розділ 1. Орієнтири соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я (стор. 13–66) (автори Лайко О. І., Коваль В. В., Степанова К. В., Аннецева О. В.) *(Особистий внесок здобувача: зроблено секторальну оцінку стану та тенденцій розвитку морегосподарського комплексу України).*

11. Управління соціально-економічними системами регіонального рівня: теорія та практика: монографія / [авт. кол.: Василик Н. М., Гасанов С. С., Герасимяк Н. В., Гордійчук А. І., Лорві І. Ф., Рудь Н. Т., Серета О. В., Степанова К. В., Шевчук І. В., Шубала І. В., Шубалий О. М. та ін.] ; під заг. ред. О. М. Шубалого ; М-во освіти і науки України, Луцький НТУ. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2016. 340 с. *(Особистий внесок здобувача: розділ «Проблеми та перспективи управління економічною системою Українського Причорномор'я», 1,8 друк. арк.).*

12. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Морской код Украины (теоретико-методологические и прикладные аспекты исследования). Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2016. 228 с. (6,8 умов. арк.) *(Особистий внесок здобувача: розглянуто методичні підходи до формування категорії «морський код»; розглянуто сучасну морську політику з точки зору морського коду).*

13. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Методические основы оценки экономико-экологических риск событий / Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исследований НАН Украины. Одесса : ОЛДИ-ПЛЮС, 2017. 52 с. (2,4 умов. арк.) *(Особистий внесок здобувача: розглянуто підходи до оцінки економіко-екологічних ризиків).*

14. Буркинський Б. В., Степанов В. Н., Степанова Е. В. Стратегические императивы возрождения Украины как морской державы (проблемы нейтрализации рисков и реализации перспектив) / Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исследований НАН Украины. Одесса : ОЛДИ-ПЛЮС, 2017. 74 с. (2,8 умов. арк.) *(Особистий внесок здобувача: розглянуто підходи до оцінки ризиків та нейтралізації загроз в морегосподарській діяльності).*

15. Coastal regions: problems and paradigms of socio-economic development: Collective monograph / under the editorship of T. Derkach, Doctor of Economic Sciences. Riga, Latvia: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018. 560 p. (0,95 умов. арк.) *(Особистий внесок: розглянуто потенціал розвитку морегосподарської діяльності в Україні).*

Статті у міжнародних періодичних виданнях

16. Rubel O. E., Stepanova K. V. Development of mechanisms for the sustainable management of Wetlands on Ukraine // Legal Systems for the Management of Protected Areas in Italy and Ukraine. The experience of the Lazio and Kyiv Regions edited by Gianfranco Tamburelli. Milano: Istituto di Studi Giuridici Internazionali. 2008. № 11. P. 193–205. *(Особистий внесок здобувача: розроблено підходи до удосконалення політики управління та забезпечення сталого використання ресурсів дельти Дунаю).*

17. Stepanova K. Ecotourism in Ukraine: challenges and opportunities (Odessa region case study) // Journal of Environmental Protection and Ecology. 2008. Vol. 9, No 3. P. 675–681 [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*].

18. Stepanova K. Renewable energy in tourism: opportunities and benefits // Journal of Environmental Protection and Ecology. 2009. Vol. 10, No 2. P. 468–475 [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*].

19. Stepanova K. Environmental quality and economic development. Sustainability strategies // Journal of Environmental Protection and Ecology. 2009. Vol. 10, No. 3. P. 743–748 [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*].

20. Voloshin D., Stepanova K. Oil and gas extraction on the Black Sea shelf of Ukraine: legal and environmental issues // Journal of Environmental Protection and Ecology. Vol.11, No 3. P. 911–916. [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*] *(Особистий внесок здобувача: проаналізовано економіко-правові аспекти видобутку енергоресурсів в українській частині континентального шельфу Чорного моря).*

21. Rubel O. E., Stepanova K. V. Approaches to Natural Hazard Risk Assessment and Management in Ukraine // Journal of Environmental Protection and Ecology. 2015. Vol. 16, No 3. P. 908–918 [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*]. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи до управління ризиками від повеней та зсувів в прибережній зоні України).*

Статті у наукових фахових виданнях України

22. Степанова Е. В. Систематизация нормативно-правового инструментария в контексте совершенствования морского природопользования в Азовском регионе // *Економічні інновації. Сучасний регуляторний інструментарій в економічних та соціальних системах* : зб. наук. праць. Одеса, 2010. Вип. 42. С. 247–254.

23. Степанова К. В. Кодифікація як інструмент зближення українсько-російського законодавства в сфері транскордонного природокористування в Азовському регіоні // *Механізм регулювання економіки: міжнародний науковий журнал*. 2010. № 4(50). С. 47–58.

24. Rubel O, Stepanova K. Management and development of biosphere reserves in Ukraine: problems and perspectives // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент»: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 3. С. 89–100. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи до управління природними об'єктами та територіями, в тому числі в прибережній зоні)*.

25. Stepanova K. Yemelyanova K. Perspectives of ecotourism development in the Odessa Region // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 3. С. 101–104. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто перспективи розвитку екологічного туризму в прибережній зоні Одеської області)*.

26. Stepanova K. V. Scientific and applied aspects of the Best practices of informatization of resources management (Black Sea Region case study) // *Економічні інновації* : зб. наук. праць. Одеса, 2012. Вип. 48. С. 250–260.

27. Степанова Е. В. Совместные проекты как инструмент решения экономико-экологических проблем: практика реализации в Украине // *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2012. Вип. 4. С. 27–37.

28. Степанова К. В. Основні напрямки морської транспортної політики Російської Федерації в Чорноморському регіоні (оцінка в контексті національних інтересів України) // *Економічні інновації. Шляхи та механізми реалізації відтворювальної функції національної економіки* : зб. наук. праць. Одеса, 2013. Вип. 52. С. 184–190.

29. Степанова К. В. Кластеризация морегосподарської діяльності: світовий досвід та українські реалії // *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2013. Вип. 6. С. 145–149.

30. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Системно-параметрическая формализация сложных социо-эколого-экономических процессов // *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2014. Вип. 7. С. 61–64. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано підходи щодо аналізу економічних процесів на основі системно-параметричної формалізації)*.

31. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Принципы многокритериальности в решении задач оптимального управления проектами экологизации социально-экономического развития // *Економічні інновації* : зб. наук. праць. Одеса, 2014. Вип. 57. С. 376–384. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто принципи багатокритериальності при управлінні проектами екологізації економічного розвитку)*.

32. Степанова К. В. Методи форсайту у економіко-екологічному прогнозуванні морської діяльності // Економічні інновації : зб. наук. праць. Одеса, 2014. Вип. 58. С. 321–325.

33. Stepanova K. Identification and classification of beaches as an instrument of coastal zone management // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2015. Вип. 8. С. 7–9. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано підходи щодо аналізу економічних процесів на основі системно-параметричної формалізації).*

34. Stepanova K. V., Rubel O. E. Economic approaches to the assessment of coastal lands loss due to natural hazards // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» : зб. наук. праць. Одеса, 2015. Вип. 9. С. 83-87. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи щодо економічної оцінки збитків від зсувів в прибережній зоні України).*

35. Stepanov V. N., Stepanova K. V., Cheroy A. Flood management and mitigation practices for coastal regions of Ukraine // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»: зб. наук. праць. Одеса, 2015. Вип. 9. С. 37–41. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи щодо управління ризиками повеней в прибережній зоні України).*

36. Степанов В. М., Степанова К. В. Дослідження проблем управління ризиковими подіями в Україні (нові аспекти) // Економіст. 2015. № 8. С. 12–14. *(Особистий внесок здобувача: зроблено аналіз підходів щодо управління ризиками в економічному розвитку України).*

37. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Модели стратегических рисков в системе проектирования устойчивого развития и обеспечения экономической безопасности // Международный Научный Институт “Educato”. Ежемесячный научный журнал. 2015. № 8(15). С. 102–106. *(Особистий внесок здобувача: розроблено моделі ризиків у системі проектування сталого розвитку України).*

38. Пуцько Б. М., Степанова К. В. Управление инновационно-информационно-инвестиционными технологиями в условиях ЗЕД предприятия // Экономический простор : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2015. Вип. 94. С. 211–221. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано підходи до управління інвестиційними процесами в зовнішньоекономічній діяльності підприємства в Україні).*

39. Степанов В. М., Степанова К. В. Формування системно-параметричних моделей інвестиційних процесів // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. 2015. Вип. 1 (56). С. 170–177. *(Особистий внесок здобувача: проаналізовано сучасні інвестиційні процеси та запропоновано підходи до розробки системно-параметричних моделей інвестиційних процесів).*

40. Пуцько Б. М., Степанова К. В. Логістична діяльність та логістичні функції: менеджер з логістичної діяльності // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки : зб. наук. праць. Чернівці : БДФЕУ, 2015. Вип. 28. Ч. 3. С. 92–96. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто роль логістичних функцій в формуванні матеріальних та інформаційних потоків).*

41. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Национальный проект как инструмент экологизации посткризисной экономики Украины // Економіка та держава :

Міжнародний науково-практичний журнал. 2015. № 6. С. 24–28. *(Особливий внесок здобувача: розглянуто роль національних проектів в управлінні сталим економічним розвитком).*

42. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Принципы синергетики и нелинейной динамики в изучении проблем современного развития (социально-экономико-экологический контекст) // Економічні інновації : зб. наук. праць. Одеса, 2015. Вип. 60. Книга II. С. 192–203. *(Особливий внесок здобувача: удосконалено підходи до застосування принципів синергетики в управлінні економічним розвитком).*

43. Степанова Е. В. Проблемы и перспективы развития .Украинского Причерноморья в новых геополитико-экономических условиях // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. 2016. № 42. С. 38–43.

44. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Превентивное реагирование в управлении социо-эколого-экономическими рисками // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» : зб. наук. праць, Херсон, 2016. Вип. 19, Частина 2. С. 124-126. *(Особливий внесок здобувача: удосконалено поняття превентивного реагування на можливі ризики, в тому числі в процесі реалізації морегосподарської діяльності).*

45. Степанова Е. В. Украинское Причерноморье: проблемы, тенденции и перспективы экономического развития // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова : зб. наук. праць. Одеса, 2016. Вип. 7–2(49). С. 109–114.

46. Степанова К. В. Українське Причорномор'я в системі євро регіонального співробітництва // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць. 2016. Вип. 3 (119). С. 135–139.

47. Степанова К. В. Економічні інтереси Українського Причорномор'я в нових умовах (контекст політики Євроінтеграції) // Вісник Тернопільського національного економічного університету : зб. наук. праць. Тернопіль, 2016. Вип. 3. С. 29–36.

48. Степанова К. В., Степанов В. М. Морський код України: постановка проблеми дослідження // Економічні інновації: зб. наук. праць. Одеса, 2016. Вип. 62. С. 20–24. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто роль розуміння сутності морського коду для формування морської політики держави).*

49. Степанова К. В., Степанов В. М. Морська держава та морська політика // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. 2017. № 4. С. 21–24. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто поняття морської держави з точки зору теорії морського коду).*

50. Степанова К. В., Степанов В. М. Про принципи прецедентності та трансцендентності в адаптивному управлінні (соціо-еколого-економічний контекст) // Економічні інновації : зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 64. С. 293–297. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто принципи формування політики управління морегосподарською діяльністю).*

51. Степанова К. В. Державно-приватне партнерство в морській сфері: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. 2017. № 6. С. 58–64.

52. Степанова К. В., Степанов В. М. Морський код України – джерело морської могутності держави // Зб. наук. праць Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум». Одеса, 2017. Вип. 3. С. 95–100. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто значення морського коду України для її національної безпеки).*

Матеріали конференцій та тези доповідей

53. Степанова Е. В. Проблеми організації інтегрованого управління природокористуванням у морському басейні // Проблеми управління підприємництвом у сучасних умовах : Всеукраїнська наук.-практ. конф. учених та фахівців, 2005 р : тези допов. Сімферополь : ЧП «Кильбер», 2005. Ч. 2. С. 91–91.

54. Степанова Е. В. Информационный базис развития рекреационно-туристического бизнеса (экономико-экологический аспект) // Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою: друга наук.-практ. конф., 15–16 вересня 2006 р. : тези допов. Бердянськ : АУІТ «АРИУ», 2006. С. 13–14.

55. Voloshin D. V., Krisilov A. D., Stepanova K. V. Assessment of Economic and Social Impacts of Climate Change on the Coastal Areas of the Black Sea and Azov Sea in Ukraine // Climate change in the Black Sea – Hypothesis, Observations, Trends, Scenarios and Mitigation Strategy for the Ecosystem, 6–9 October 2008: collected reprint edited by Snezana Moncheva. Sofia, Bulgaria, 2008. P. 375–381. URL: www.blacksea-commission.org/bs-hot *(Особистий внесок здобувача: зроблено економічне оцінювання впливу кліматичних змін на прибережні зони Чорного та Азовського морів).*

56. Степанова Е. В. Международный опыт добровольной экологической сертификации пляжных рекреационных ресурсов и возможность его применения для береговой зоны Черного моря // Екологічні проблеми Чорного моря : Міжнародна наук.-практ. конф., 28–29 жовтня, 2010 р. : тези допов. Одеса : Інноваційно-інформаційний центр «ІНВАЦ», 2010 р. С. 134–136.

57. Voloshin D., Stepanova K. Economic aspects of global climate transformations (Black Sea Coastal Zone of Ukraine Case Study) // Сучасні проблеми економічної теорії та практики господарювання в ринкових умовах : наук.-практ. конф. учених та фахівців, 8 жовтня 2010 р. : тези допов. Одеса, 2010. С. 65–70. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто вплив кліматичних трансформацій на стан природного-ресурсного потенціалу прибережних територій України).*

58. Степанова Е. В. Украинско-российское сотрудничество в решении экономико-экологических проблем Азовского моря // Региональная наука : одиннадцатая международная научная конференция молодых ученых, 2–3 ноября 2010 г. : тези допов. Москва, 2010. С. 422–431.

59. Герасименко В. Г., Степанова Е. В. Перспективы сертификации пляжного хозяйства г. Одессы по международной системе «BLUE FLAG» // Соціально-економічні проблеми розвитку ринкового господарства : наук.-практ. конф. учених та фахівців, 13–14 травня 2011 р. : тези допов. Одеса, 2011. С. 15–17. *(Особистий внесок здобувача: проаналізовано міжнародний досвід сертифікації пляжів по системі «Блакитний прапор» та обґрунтовано необхідність застосування його в Україні).*

60. Степанова Е. В. Проблемы украинско-российского сотрудничества в использовании природно-ресурсного потенциала Азовского моря и пути их решения // Сучасні проблеми соціогуманітарних та фундаментальних наук. конф. професорсько-викладацького складу, студентів, магістрів та аспірантів, 19 травня 2011 р. : тези допов. Одеса : Фенікс, 2011. С. 128–131.

61. Rubel O., Stepanova K. Management of the Danube Biosphere Reserve: Targets and Strategies // Зелена економіка. Зелені технології. Зелені інвестиції : Міжнародна конф., 6–7 жовтня 2011 р. : тези допов. Одеса : ППРЕД НАН України, 2011. С. 226–230. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано стратегії щодо екологізації управління прибережними територіями на прикладі Дунайського біосферного заповіднику).*

62. Степанова К. В. Застосування концесії як механізму державно-приватного партнерства в портовій сфері. Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства // Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства : III Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 березня 2013 р. : тези допов. Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 13–15.

63. Степанова К. В. Перспективи розвитку морегосподарського комплексу України на базі технологічних платформ // Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 травня 2013 р. : тези допов. Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 186–190.

64. Williams A., Stepanova K. Pebble Origin and Beach Zone Differentiation // GEOMED: 3rd International Geography Symposium, 10–13 June 2013: Conderence Proceedings. Kemer-Antalya, Turkey, 2013. P. 255–264. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено методологічні підходи до класифікації пляжів).*

65. Williams A., Ergin A., Stepanova K., Khattabi A. Coastal Scenic Evaluation, Nador Province, Morocco // Global Congress on ICM: Lessons Learned to Adress New Challenges: EMECS 10 – Medcost 2013 Joint Conference, 30 October – 03 November, 2013: Conderence Proceedings. Marmaris, Turkey, 2013. P. 351–363. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи щодо економічної оцінки прибережних територій).*

66. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Системно-параметрическая формализация сложных социо-эколого-экономических процессов // Формування інформаційної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії : Міжнародна науково-практична конференція, 14–15 березня 2014 р. : тези допов. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 158–161. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи щодо системно-параметричної формалізації економічних процесів).*

67. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Матричное представление состояния развития параметрически заданной системы (социо-эколого-экономический контекст) // Наукові розробки, передові технології, інновації : Міжнародна наук.-практ. конф. Будапешт – Прага – Київ : тези допов. Київ: НДІЕР, 2014. С. 127–130. *(Особистий внесок здобувача: удосконалено підходи щодо застосування матрично-інцидентностного аналізу економічних систем).*

68. Stepanov V. N., Stepanova K. V. About system – parametric formalization of economic and ecological processes // Економіка для екології: XX Міжнародна

наук. конф., 6–9 травня 2014 р. : тези допов. Суми : Сумський державний університет, 2014. С. 137–139. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто проблеми параметричної формалізації економічних процесів).*

69. Степанова Е. В., Степанов В. Н. О принципах многокритериальности и многовариантности решений сложных социо-эколого-экономических процессов // Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами : XII Міжнародна наук.-практ. конф., 8–12 вересня 2014 р. : тези допов. Харків: Харківській авіаційний інститут, 2014. С. 108–110. *(Особистий внесок здобувача: сформульовано принцип багатокритеріальності розвитку соціо-еколого-економічних систем).*

70. Степанов В. Н., Степанова Е. В. Экологизация как современный феномен и национальный проект (контекст проблем Украины) // Cutting – edge science: Internaitonal Scientific and Practical Conference, 30 April 30 – May 7, 2015: Conference Proceedings. Volume. Economic science. Shelild, 2015. P. 25–29. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто проблеми екологізації економічного розвитку України).*

71. Степанова Е. В., Степанов В. Н. Линейная и нелинейная интерпретация экономико-экологических явлений и процессов // Економіка природокористування і охорони довкілля. Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»: зб. наук. праць. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. Вип. 2. С. 96–104.

72. Степанова К. В. Методи форсайт – досліджень морської діяльності // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : Щорічна звітна конф. професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету, 16 травня 2014 р. : тези допов. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Ч. I. С. 154–157.

73. Степанов В. Н., Степанова Е. В. К вопросу исследования проблем управления рисковыми событиями в Украине // Підвищення стійкості економіки в умовах геоекономічної нестабільності: національний та глобальний виміри : наук. конф., 26 лютого 2015 р. : тези допов. Київ, 2015. С. 5. *(Особистий внесок здобувача: розглянуто підходи до адаптивного управління ризиками у розвитку економічних систем).*

74. Ozgur K., Aksoy H., Papatheodorou K., Stepanova K. Legislative Aspects of Flood Hazard Prevention and Resilience in Non-EU Member European Countries // EWRA : 9th World Congress of the European Water Resources Association, 10–13 June 2015: Conference Proceedings. Turkey, Istanbul, 2015, P. 23–28 *(Особистий внесок здобувача: запропоновано заходи щодо запобігання та мінімізації наслідків природних катастроф у прибережній зоні в Україні).*

75. Степанова К. В. Українське Причорномор'є в нових геополітичних та економічних умовах та його значення для відродження України // Проблеми та перспективи розвитку національних економік: від мікро- до макрорівня : Міжнародна науково-практична конференція, 8 квітня 2016 р. : тези допов. Одеса : МГУ, 2016. С. 221–223.

76. Степанова Е. В. Инновационный концепт нелинейного устойчивого развития морехозяйственного комплекса приморских регионов // Сучасні інформаційні та інноваційні технології МІНІТТ-2016 : VII Міжнародна науково-практична конф., 24–26 травня 2016 р. : тези допов. Херсон : Херсонська державна морська академія, 2016 р. С. 42–43.

77. Степанова Е. В. О формировании системы интересов Украинского Причерноморья в новых геополитико-экономических условиях // Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи : III Міжнародна наук.-практ. конф., 23–24 червня 2016 р. : тези допов. Одеса, ОНЕУ, 2016. С. 111–113.

78. Степанова Е. В. О фрактальной формализации интересов Украинского Причерноморья в системе национальных интересов // Украина – България – Европейски Съюз: съвременно състояние и перспективи. Сборник с доклади от международна научна конференция. Том 1. Варна: Издательство «Наука и икономика», 2016. С. 289–293.

79. Степанова Е. В. О необходимости разработки инновационно ориентированной программы социально-экономического развития Украинского Причерноморья // Іноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва: III Міжнародна. наук.-практ. конф., 20–21 жовтня 2016 р. : тези доповіді. Тернопіль : Крок, 2016 р. Ч. 2. С. 188–190.

80. Степанова К. В. Про адаптивне управління по прецедентах (стосовно морської діяльності) // Прогнозування та моделювання соціально-економічних процесів сьогодення: Всеукраїнська наук.-практ. конф., 13–14 січня 2017 р. : тези допов. Київ : ГО «Київський економічний науковий центр», 2017. С. 29–32.

81. Степанова К. В. Щодо питання відродження України як морської держави в контексті реалізації національної ідеї // Розвиток ефективних механізмів господарювання та управління в контексті сучасної економічної теорії : Всеукраїнська наук.-практ. конф., 10–11 лютого 2017 р. : тези допов. Київ : ГО «Київський економічний науковий центр», 2017. С. 10–13.

82. Степанова К. В. Про системно-параметричне представлення морської держави // Сучасна глобальна регіоналістика і суб'єкти економіки: напрями впливу : Міжнародна наук.-практ. конф., 16 травня 2017 р. : тези допов. Одеса : МГУ, 2017. С. 33–35.

83. Степанова Е. В., Степанов В. Н. Постановка вопроса о применимости принципов прецедентности и трансцендентности в адаптивном управлении рисковыми событиями // Сучасні стратегії регіонального розвитку Українського Причорномор'я: виклики та рішення: Десята міжнародна наук.-практ. конф., 2017 : тези допов. Херсон : Херсонський національний технічний університет, 2017. С. 78–79. *(Особистий внесок здобувача: сформульовано принцип трансцендентності та його застосування в адаптивному управлінні в умовах невизначеності).*

84. Степанова Е. В., Степанов В. Н. Морская береговая зона Украины как форпост территория развития страны // Містобудівне планування і управління прибережними територіями : Міжнародна наук.-практ. конф., 2017 : тези допов. Одеса : УкрІНТЕІ, 2017. С. 68–69.

85. Степанова К. В. Про національні інтереси України в сфері морегосподарської діяльності (методологічний контекст) // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів : VI наук.-практ. конф., 15 грудня 2017 р. : тези допов. Одеса : ОРИДУ НАДУ, 2017 р. С. 78–81.

86. Степанова Е. В. О фундаментальных понятиях теории безопасности (контекст морской деятельности) // Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу : II наук.-практ. конф., 6 червня 2018 р. : тези допов. Одеса, 2018. № 22. С. 54–55.

Он-лайн видання

87. Степанова Е. В. Проблемы формирования системы интегрированного управления морским природопользованием (на примере Азовского региона). Эффективная экономика. 2010. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=130>.

88. Степанова Е. В., Гайворонская И. В. Сертификация пляжного рекреационного хозяйства Одесского региона по системе «Blue Flag» как фактор экологизации социально-экономического развития // Эффективная экономика. 2010. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=216>. (*Особистий внесок здобувача: розглянуто перспективи сертифікації пляжів в Україні по системі «Блакитний прапор»*).

89. Степанова К. Екологізація міжнародних відносин в сфері освоєння морського середовища // Соціально-економічні проблеми і держава. 2013. Вип. 1 (8). С. 254–261. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13skvoms.pdf>.

90. Burkinskyi V. V Stepanova K. V. National maritime interests of Ukraine in the Black Sea – Azov basin // Экономика. Экология. Социум. Економічний розвиток і управління національним господарством. 2017. Том № 1. URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/37> (*Особистий внесок здобувача: розроблено фрактальну модель національних морських інтересів України в Чорноморсько-Азовському басейні*).

Інше

91. Концепция государственной целевой научно-технической программы Украины в сфере морских исследований и технологий на период 2019–2023 года (Предпроектные предложения) / Б. В. Буркинский, В. Н. Степанов, Е. В. Степанова ; НАН Украины, Ин-т проб. рынка и экон.-эколог. исследований. Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2018. 24 с.

92. Степанова К. В. Теоретико-методологічні основи формування політики відновлення та розвитку морської діяльності в Україні (наукова доповідь) / ШРЕЕД НАН України. Одеса, 2018. 52 с.

АНОТАЦІЯ

Степанова К. В. Теоретико-методологічні основи формування політики розвитку морегосподарської діяльності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2019.

Дисертація присвячена вирішенню важливої науково-прикладної проблеми обґрунтування теоретико-методологічних основ та розробки науково-практичних рекомендацій стосовно політики розвитку морегосподарської діяльності, що забезпечить становлення України як морської держави в нових геополітичних умовах та сучасних інтеграційних процесах.

Розкрито сутність політики розвитку морегосподарської діяльності. Виконано матрично-інцидентностний аналіз сукупності бінарних відносин між параметрами морегосподарської діяльності та національної безпеки. Розроблено фрактальну модель системи довгострокових інтересів України в басейні Чорного і Азовського морів. Розглянуто категорію морського коду. Розроблено тернарну модель морського коду держави. Удосконалено поняття «морська держава». Розглянуто принципи адаптивного управління морегосподарською діяльністю. Розроблено методологічні засади ідентифікації морських викликів в Чорноморському регіоні. Запропоновано заходи щодо поліпшення інституційно-законодавчих інструментів управління морегосподарською діяльністю.

Ключові слова: морегосподарський комплекс, морегосподарська діяльність, теорія морегосподарської діяльності, морегосподарські інтереси, морський код, політика морегосподарської діяльності.

АННОТАЦИЯ

Степанова Е. В. Теоретико-методологические основы формирования политики развития морехозяйственной деятельности в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена решению важной научно-прикладной проблемы обоснования теоретико-методологических основ и разработки научно-практических рекомендаций касательно политики развития морехозяйственной деятельности, что обеспечит становление Украины как морского государства в новых геополитических условиях и современных интеграционных процессах.

Раскрыта сущность политики развития морехозяйственной деятельности. Выполнен матрично-инцидентностный анализ совокупности бинарных отношений между параметрами морехозяйственной деятельности и национальной безопасности. Разработана фрактальная модель системы долгосрочных интересов Украины в бассейне Черного и Азовского морей. Рассмотрена категория морского кода. Разработана тернарная модель морского кода государства. Усовершенствовано понятие «морское государство». Рассмотрены принципы адаптивного управления морехозяйственной деятельностью. Разработаны методологические основы идентификации морских вызовов в Черноморском регионе. Предложены меры по улучшению институционально-законодательных инструментов управления морехозяйственной деятельностью.

Ключевые слова: морехозяйственный комплекс, морехозяйственная деятельность, теория морехозяйственной деятельности, морехозяйственные интересы, морской код, политика морехозяйственной деятельности.

SUMMARY

Stepanova K. V. Theoretical and Methodological Basis of Maritime Economic Policy of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for academic degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economy and Governance of National Economy. – Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Odessa, 2019.

The dissertation studies theoretical, methodological and practical issues of maritime economic policy of Ukraine and development of Ukraine as a maritime state under new geopolitical conditions and current integration processes.

The first chapter presents the following results of the study: concepts, features and typology of maritime activities; approaches to maritime policy definition; systemology of current maritime activities in Ukraine; methodological approaches to structuring of the basic potential of maritime economy.

The results of sectorial analysis of maritime economy of Ukraine are presented in the second chapter. Compared to the year 1991, maritime complex of Ukraine demonstrates critical changes. From 1991 to 2017 sea freight of Ukraine decreased from 44002,2 thousand t to 2253,1 thousand t. In the same period passenger transportation by sea decreased from 20789,5 thousand passengers to 28,6 thousand passengers. The total deadweight of the fleet has fallen from 6177 thousand DWT in 1993 year to 384 thousand DWT in 2017 year. Over the past 20 years size of shipbuilding in Ukraine has been reduced in 10-15 times. The fleet of Ukraine is outdated, most of the vessels do not meet requirements of international conventions. More than 90% of goods processed in Ukrainian ports are shipped by foreign vessels.

The existing problems of the maritime complex of Ukraine were defined as depreciation of capital assets, outdated technologies, lack of state support to maritime complex development, poor financial and credit policies.

The principal scheme of forecasting of maritime systems from the point of view of interconnection of economy and environment, and also factors of time and uncertainty was developed. Foresight methods were proposed for forecasting of maritime activities. A matrix-incident analysis of binary relations between parameters of marine activities and parameters of national security was conducted.

Chapter three analyses maritime policy in some maritime states, presents improved methodological approaches to the analysis of national and regional interests. In order to discuss the maritime interests of Ukraine a fractal model was developed. It considers maritime interests in the following dimensions: economy, geopolitics, environment, and military-defense. Use of marine natural resources that can contribute to economic growth, development of transportation and communication in the Black Sea-Azov basin and other areas of the World Ocean, recreation, tourism, marine energy development are considered as strategic economic interests of Ukraine.

Considering the geopolitical aspects, national interests include maintenance of the territorial integrity of Ukraine, development of a system of sustainable strategic, political and economic cooperation. Environmental aspect of maritime interests of

Ukraine includes rational use of natural resources, greening of economic activities in coastal areas, environmental management, reproduction of biological resources and protection of biodiversity of the Black and Azov Seas. In recent years the military-defense aspect of national interests takes on special significance. It includes, first of all, the effective realization of the defense strategy at the southern borders and development of the Naval Forces of Ukraine.

The fourth chapter presents a concept of “maritime code” of a state. The concept of “maritime code” was defined as historical “maritime footprint” developed on the basis of long term maritime economic activity. A ternary model of maritime code was developed. The model reflects components of maritime code: its genetics, history of maritime activities, maritime economy of Ukraine. Maritime code of Odessa was considered in the structure of its historical mission. Odessa and Odessa Region will play a new role in economy of Ukraine and will be developing as a center of maritime economy and European cooperation. On the provisions of the parametric general theory of systems by A. I. Uyomov was defined the concept of maritime state. An integral assessment of “maritime power” of a state was presented.

The adaptive management approaches were developed on the basis of principles of precedence and transcendence. A model for decision-making was developed, which includes general description of the economic system; precedent-analysis (P-analysis); transcendental analysis (T-analysis); qualitative incidence matrix; incident analysis; decision-making.

In the fifth chapter is given an assessment of the interests of the Black Sea countries and conflicts between countries in the Black Sea-Azov basin. The methodological principles for identifying challenges and constraints for development of maritime economy in the Black Sea region were identified. The current maritime challenges were presented as a system. The processes of ecologization of international relations and maritime policy were analyzed. Ways how to improve informatization of marine natural resources use were proposed.

Chapter six presents result of analysis of international experience, types, forms and areas of public-private partnership in maritime economy in the context of implementation of this experience in Ukraine. Perspectives of development of ports concession were proposed. Mechanisms for maritime clusters formations and technological platforms development and also measures how to improve institutional and legal instruments of maritime activity governance were proposed.

Key words: maritime economic complex, maritime activities, theory of maritime activities, maritime interests, maritime code, maritime policy.

Підписано до друку 03.06.2019.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 1,9.
Друк різнографічний. Тираж 100 пр. Зам. 68.

Віддруковано ТОВ «Фірма «ІНТЕРПРІНТ»
Свідоцтво ДК № 2997 від 11.10.2007
65012, м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 15а, тел. (048) 777-04-64